

Artykuły

Marek Bielecki

Akademia Sztuki Wojennej w Warszawie

ORCID: 0000-0003-3880-017X

Wolności i prawa polityczne dziecka

1. Uwagi wprowadzające

Dziecko jako podmiot wyposażony w przymiot przyrodzonej i niezbywalnej godności, jest pełnoprawnym beneficjentem gwarancji w zakresie ochrony praw i wolności człowieka, proklamowanych zarówno w płaszczyźnie rozwiązań krajowych, jak i standardów międzynarodowych. Z racji istnienia obiektywnych przeszkód, jakimi są wiek czy stopień rozwoju, pewne uprawnień nie mogą być przez nie w pełni realizowane, np. czynne i bierne prawo wyborcze. Nie można jednakże zakładać *a priori*, że niektóre kategorie praw, jak chociażby interesujące nas prawa polityczne, zarezerwowane są wyłącznie dla osób dorosłych. Przedmiotem niniejszego opracowania jest analiza rozwiązań normatywnych oraz stanowiska wymiaru sprawiedliwości i dorobku doktryny w zakresie wolności i praw politycznych, z których może korzystać dziecko. Zanim jednak zostaną przedstawione istniejące gwarancje, należy poczynić kilka uwag natury terminologicznej, dookreślając zakres pojęć pojawiających się w tytule opracowania.

Kategoria praw i wolności człowieka i obywatela występuje na gruncie podstawowych standardów prawa międzynarodowego, jak również w polskiej ustawie zasadniczej¹. Granica pomiędzy pojęciami „wolności” i „prawa” jest nieostra i zdarza się, że oba określenia stosowane są zamiennie, nie tylko przez niezajmujących się zawodowo prawem, ale również w wypowiedziach przedstawicieli doktryny. W opracowaniu K. Kurowskiego, przygotowanym w ramach prac Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, wolności traktowane są **jako prawa jednostki**, służące zapewnieniu obszaru wolnego od ingerencji państwa (wolność od państwa) i obszaru nieskrępowanych działań społecznych i politycznych (wolność w państwie). Termin „prawo”

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997, nr 78, poz. 483 ze zm.).

oznacza zaś uprawnienie do określonego zachowania². W niniejszej pracy oba pojęcia będą stosowane zamiennie, ze wskazaniem jaką kategorię nadaje im obowiązująca Konstytucja.

Prawa i wolności polityczne należą do kategorii praw człowieka, które należy pojmować jako prawa przyrodzone i niezbywalne, przynależne każdej jednostce ludzkiej, niezależnie od pochodzenia, rasy, wyznawanych poglądów, płci czy też innych czynników określających jej tożsamość. Gwarantowanie tych praw jest powinnością państwa, które ma stworzyć zarówno odpowiednie gwarancje formalne (odpowiednie regulacje), jak również powołać instytucje, stojące na ich straży. Z cechą niezbywalności związana jest zarówno niemożność pozbawienia jednostki określonych uprawnień przez szeroko pojmowaną władzę, jak również brak możliwości zrzeczenia się ich. Pomimo powyższych cech, prawa człowieka podlegają ograniczeniom w ściśle określonych warunkach. Są to limity określone m.in. przez art. 31 ust. 3 Konstytucji, który stanowi, że: „ograniczenia w zakresie konstytucyjnych wolności i praw, mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie prawnym dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej albo wolności i praw innych osób”. Ponadto w przypadku dzieci w grę mogą wchodzić inne okoliczności, jak chociażby wspomniany już wiek, stopień rozwoju czy również wola ich rodziców i opiekunów prawnych.

W doktrynie wyodrębnia się trzy generacje praw człowieka. Prawa polityczne i obywatelskie należą do praw pierwszej generacji. Prawa gospodarcze, społeczne i kulturalne tworzą prawa drugiej generacji. Z kolei do trzeciej generacji należą nieskodyfikowane prawa solidarnościowe³. Same prawa polityczne nie tworzą jednolitego katalogu w istniejących regulacjach normatywnych i w poglądach doktryny, istnieje jednakże zgodność, co do określania ich istoty. Mówiąc o prawach politycznych podkreśla się, że gwarantują one jednostce nieskrępowany udział w życiu politycznym i społecznym, jak również umożliwiają jej sprawdzanie i kontrolowanie władzy⁴. Dzięki prawom politycznym jednostka może poznać sprawy dotyczące społeczności i uczestniczyć w – różnych formach – podejmowaniu decyzji. Na władzy z kolei ciąży obowiązek stworzenia mechanizmu ochrony tychże gwarancji⁵.

² K. Kurowski, *Wolności i prawa człowieka i obywatela z perspektywy osób niepełnosprawnych*, Warszawa 2014, s. 7.

³ F. J. Mazurek, *Spoleczne prawa człowieka*, „Roczniki Nauk Społecznych” 1982/X, s. 205–206.

⁴ R. Stawicki, *Prawa i wolności obywatelskie w Polsce po 1918 r. w świetle rozwiązań konstytucyjnych – zarys historyczno-prawny*, Warszawa 2011, s. 9; I. Kyliushyk, *Prawa polityczne cudzoziemców w Polsce*, [w:] Zoon Politikon 2018/9 – <http://www.ejournals.eu/Zoon-Politikon/> (data dostępu: 07.12.2019).

⁵ W. Osiatyński, *Wprowadzenie do praw człowieka* – <https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2016/02/WiktorOsiatynskiWprowadzenieDoPojeciaPrawCzlowieka.pdf> (data dostępu: 07.12.2019).

Obowiązująca konstytucja wyodrębnia prawa polityczne w rozdziale II – w części, zatytułowanej „Wolności i prawa polityczne” (art. 57–63), niemniej jednak nie są to jedyne gwarancje w tym zakresie. W świetle przepisów konstytucyjnych możemy wyodrębnić następujące kategorie praw politycznych: wolność zgromadzeń (art. 57), wolność zrzeszania się (art. 58–59); prawo dostępu do służby publicznej, prawo do informacji (art. 61); prawo do udziału w referendum (art. 61); wolność tworzenia i działania partii politycznych (art. 11); wolność tworzenia i działania związków zawodowych, organizacji społeczno-zawodowych rolników, stowarzyszeń, ruchów obywatelskich, innych dobrowolnych zrzeszeń oraz fundacji (art. 12); prawo udziału w referendum oraz prawo wybierania Prezydenta Rzeczypospolitej, posłów, senatorów i przedstawicieli do organów samorządu terytorialnego (art. 62); prawo składania petycji, wniosków i skarg w interesie publicznym, własnym lub innej osoby (art. 63); bierne prawo wyborcze w wyborach do Sejmu, Senatu i na urząd Prezydenta (art. 99 i art. 127 ust. 3); prawo do nabycia obywatelstwa (art. 34), czy prawo inicjatywy ustawodawczej (art. 118 ust. 2). Jak podkreśla się w literaturze przedmiotu, zarówno standardy prawa międzynarodowego, jak również rozwiązania przyjęte w innych państwach, proklamują dodatkowe uprawnienia dziecka w zakresie uczestniczenia w życiu publicznym (prawa polityczne). Zalicza się do nich m.in.: możliwość uczestniczenia w społeczeństwie informatycznym, prawo do konsultacji czy prawo do reprezentacji interesów młodzieży w tworzeniu polityki ich dotyczącej⁶. Dużą aktywnością w zakresie promowania wolności i praw politycznych odznacza się Komitet Ministrów dla państw członkowskich, zrzeszonych w Radzie Europy, który kieruje do państw zalecenia, mające na celu dostosowanie rozwiązań krajowych do propagowanych standardów⁷. Z oczywistych względów dziecko nie może być dysponentem wszystkich zaprezentowanych powyżej uprawnień, z niektórych jednak powinno korzystać, a bywa to kwestionowane.

Niniejsze opracowanie będzie koncentrować się na najbardziej reprezentatywnych prawach i wolnościach politycznych dziecka. Jest to subiektywny wybór i należy sobie zdawać sprawę, że niektórzy badacze mogą zaproponować katalog szerszy od prezentowanego.

Nie sposób rozpocząć analizy, dotyczącej praw dziecka, bez dookreślenia kogo rozumiemy pod pojęciem „dziecka”. Jak wskazuje się w literaturze przedmiotu, istnieje wiele kryteriów wyznaczających granice dzieciństwa. Może to być m.in. wiek, podjęcie pracy, ukończenie edukacji czy wstąpienie w związek małżeński⁸. Zgodnie z treścią art. 1 KoPD: „dziecko oznacza każ-

⁶ A. Śledzińska-Simon, *Prawo dziecka do uczestnictwa w życiu publicznym*, [w:] S.L. Stadniczeńko (red.), *Konwencja o Prawach Dziecka: wybór zagadnień (artykuły i komentarze)*, Warszawa 2015, s. 136–135, 155.

⁷ Wybór dokumentów UE w zakresie praw politycznych dzieci m.in. za: P. Jaros, *Prawa dziecka. Dokumenty Rady Europy*, Warszawa 2014.

⁸ P. Jaros, *Definicja dziecka*, [w:] S.L. Stadniczeńko (red.), op. cit., s. 52 (51–62).

dą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletność”. Definicja koncentruje się wyłącznie na górnej granicy wieku, powyżej której dziecko staje się osobą pełnoletnią. Ustawa o Rzeczniku Praw Dziecka, w art. 2 ust. 1 stanowi zaś, że: „dzieckiem jest każda istota ludzka od poczęcia do osiągnięcia pełnoletności”⁹. Pełnoletność zostaje osiągnięta w momencie ukończenia osiemnastego roku życia, z wyjątkiem sytuacji, gdy osoba poniżej tego wieku zawrze związek małżeński (art. 10 k.c.)¹⁰. Aktualnie taka możliwość istnieje w przypadku kobiety, która ukończyła 16 lat i z ważnych powodów sąd opiekuńczy zezwolił jej na zawarcie małżeństwa¹¹. Uzyskanej w ten sposób pełnoletności nie traci się w razie unieważnienia małżeństwa przed ukończeniem osiemnastu lat (art. 10 k.c.). Warto również przywołać rozwiązania zawarte w Dyrektywie Rady UE Nr 94/33 WE. Termin „dziecko” oznacza tam osobę w wieku poniżej 15 lat lub taką, która wciąż podlega powszechnemu obowiązkowi szkolnemu zgodnie z krajowym prawem (art. 3 lit. b). Z kolei w Europejskiej konwencji o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem oraz o przywracaniu pieczy nad dzieckiem, stwierdza się, że: „wyrażenie *dziecko*, oznacza osobę niezależnie od jej obywatelstwa, która nie ukończyła 16. roku życia i która zgodnie z prawem państwa jej stałego zamieszkania, jej prawem ojczystym lub państwa wezwanego, nie może samodzielnie decydować o swoim miejscu zamieszkania (art. 1 lit. a)”¹². Prawodawca na określenie „dziecko” używa kilku pojęć, m.in.: nieletni, małoletni, niepełnoletni. W niniejszym opracowaniu za „dziecko” będziemy uznawać osobę poniżej 18. roku życia. Wraz z rozwojem społeczeństwa informacyjnego wzrasta również świadomość dzieci co do praw, które im przysługują. Braki w edukacji często uzupełniane są przez dziecko we własnym zakresie. Dziecko staje się równoprawnym partnerem w dyskusji. Niejednokrotnie najaktywniejsze jednostki publicznie wyrażają własne opinie, z młodzieńczą pasją zarazając entuzjazmem swoich rówieśników i osoby dorosłe. Doskonałym przykładem jest chociażby postać szesnastoletniej Szwedki Greta Thunberg, sprzeciwiającej się polityce klimatycznej¹³. W Polsce symbolem walki o prawo dziecka do informacji stał się nastoletni Tymon Radzik, którego sprawa znalazła finał przed Europejskim Trybunałem Praw

⁹ Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (t.j. Dz. U. z 2019, poz. 730).

¹⁰ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2019, poz. 1145 ze zm.).

¹¹ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2019, poz. 2086).

¹² Europejska konwencja o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń dotyczących pieczy nad dzieckiem oraz o przywracaniu pieczy nad dzieckiem z dnia 20 maja 1980 r. (Dz. U. z 1996, nr 31, poz. 134).

¹³ 15 latka protestuje przed parlamentem i walczy ze zmianami klimatu. Przyjechała do Katowic – <https://deon.pl/swiat/wiadomosci-ze-swiata/15-latka-protestuje-przed-parlamentem-i-walczy-ze-zmianami-klimatu-przyjechala-do-katowic,501954> (data dostępu: 08.12.2019).

Człowieka¹⁴. Przykłady młodych aktywistów, walczących o swe prawa pokazują, że problem korzystania przez dzieci z praw politycznych nie jest wyłącznie naukową dywagacją, ale ma również praktyczne uzasadnienie.

Problematykę szerszego uczestnictwa osób niepełnoletnich w sferze życia publicznego dostrzega również Rada Europy, która daje temu wyraz w licznych zaleceniach Komitetu Ministrów państw członkowskich. W dokumencie z 25 października 2006 r., dotyczącym obywatelstwa i uczestnictwa młodych ludzi w życiu publicznym, stwierdza się m.in., że: „wspieranie uczestnictwa młodych ludzi nie ogranicza się tylko do pytania ich o zdanie, lecz musi także oznaczać nadawanie im prawa do aktywnego zaangażowania w sposób kreatywny i twórczy, i że uczestnictwo młodzieży nie ogranicza się do dziedzin i spraw, które dotyczą tylko młodzieży”¹⁵. W zaleceniach podkreśla się również konieczność zorganizowania odpowiedniej edukacji, aby wspomóc młodym ludziom stać się aktywnymi obywatelami i zwiększyć stopień ich uczestnictwa w życiu publicznym. W innym z zaleceń Komitet Ministrów postuluje, aby krajowa polityka dotycząca młodzieży znalazła swoje odzwierciedlenie na szczeblu lokalnym, jeżeli ma w odpowiedni sposób odpowiadać na poszczególne potrzeby, aspiracje i kulturę. Ponadto udział młodzieży w życiu społeczeństwa obywatelskiego musi stać się jedną z nadrzędnych zasad, jakimi kierować się powinny lokalne polityki dotyczące młodzieży¹⁶. Warto podkreślić, że zgodnie z zaleceniami zawartymi w Karcie praw podstawowych UE (KPP)¹⁷, we wszystkich działaniach dotyczących dzieci, zarówno podejmowanych przez władze publiczne, jak i instytucje prywatne, należy w pierwszej kolejności uwzględnić najlepszy interes dziecka (art. 24 ust. 2).

2. Prawo zrzeszania się

Wolność zrzeszania się i zakładania stowarzyszeń została zagwarantowana w ustawie zasadniczej w art. 58 ust. 1 w zw. z art. 12. Również Karta praw podstawowych UE przyznaje to prawo każdemu, zwłaszcza w sprawach politycznych, związkowych i obywatelskich. Z prawa do stowarzyszania się wynika prawo każdego do tworzenia związków zawodowych i przystępowa-

¹⁴ P. Słowik, *Małoletni walczy o prawo do informacji. Teraz w Strasburgu* – <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1067064,etpc-prawo-do-informacji-publicznej.html> (data dostępu: 12.12.2019).

¹⁵ Zalecenie Rec. (2006) 14 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich z 25 października 2006 r. w sprawie obywatelstwa i uczestniczenia w życiu publicznym – preambuła, cyt. za: P. Jaros, *Prawa dziecka...*, op. cit.

¹⁶ Zalecenie Nr R (97) 3 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich z 4 lutego 1997 r. w sprawie udziału młodzieży oraz przyszłości społeczeństwa obywatelskiego – cyt. za: P. Jaros, *Prawa dziecka...*, op. cit.

¹⁷ Karta praw podstawowych Unii Europejskiej (Dz. Urz. UE 2016, C 202, s. 1).

nia do nich dla obrony swoich interesów (art. 12 ust. 1 KPP). Gwarancje w zakresie charakteryzowanego uprawnienia, łącznie z prawem tworzenia i przystępowania do związków zawodowych, gwarantuje Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych (art. 22)¹⁸

Konwencja o prawach dziecka w art. 15, przyznaje dziecku prawo swobodnego zrzeszania się oraz wolność pokojowych zgromadzeń¹⁹. Należy jednakże zauważyć, że w momencie ratyfikacji dokumentu w 1993 r., Polska miała wątpliwości co do zakresu realizacji niektórych uprawnień przyznanych dziecku. Chodziło tu m.in. o prawo do: wyrażania własnych poglądów (art. 12 ust.1), swobodnej wypowiedzi (art. 12 ust. 2), swobody myśli sumienia i wyznania (art. 14), zrzeszania się (art. 15), pokojowych zgromadzeń (art. 15), ochrony korespondencji i swobody życia prywatnego i rodzinnego (art. 16). W zasadzie wszystkie z ww. gwarancji w bezpośredni lub pośredni sposób dotyczą praw politycznych dziecka. Została złożona deklaracja, w myśl której „Rzeczpospolita Polska uważa, że wykonanie przez dziecko jego praw określonych w konwencji, w szczególności praw określonych w artykułach od 12 do 16, dokonuje się z poszanowaniem władzy rodzicielskiej, zgodnie z polskimi zwyczajami i tradycjami dotyczącymi miejsca dziecka w rodzinie i poza rodziną”. Niniejsze stwierdzenie oceniać należy jako niewiążące z uwagi na to, że charakter prawny deklaracji nie obliguje strony konwencji, zarówno do wprowadzenia określonych rozwiązań, jak i wykluczenia stosowania wskazanych norm. Deklaracja ta jest dokumentem, zawierającym wytyczne w jakim „duchu” należy rozwiązywać problemy rodzące się przy ewentualnym konflikcie interesów na linii rodzic-dziecko. Poza tym, o ile można dookreślić zakres władzy rodzicielskiej na podstawie wskazań zawartych w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym (k.r.o.), to już doprecyzowanie „polskich zwyczajów i tradycji dotyczących miejsca dziecka w rodzinie i poza rodziną, może stwarzać pewne problemy.

Uszczegółowienia gwarancji zawartych w ustawie zasadniczej w zakresie prawa do zrzeszania się, dokonuje Ustawa z 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach²⁰ (u.p.o.s.). Osoby nieletnie mają ograniczone prawo do tworzenia stowarzyszeń, które uzależnione jest od posiadania pełnej zdolności do czynności prawnych oraz pełni praw publicznych (art. 3 ust. 1 u.p.o.s.). Zatem prawo do zakładania stowarzyszeń nie jest uzależnione od pełnoletności. Może dojść do sytuacji, że osoba poniżej 18. roku życia będzie mogła je zrealizować w praktyce. Dzieje się tak w przypadku, kiedy małoletni zawrze związek małżeński (art. 10 § 2 k.c.). W zasadzie prawo to przewidziano dla

¹⁸ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977, nr 38, poz. 167).

¹⁹ Konwencja o Prawach Dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz. U. z 1991, nr 120, poz. 526 ze zm.).

²⁰ Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (t.j. Dz. U. z 2019, poz. 713).

kobiety, która po ukończeniu 16. roku życia może uzyskać zgodę sądu opiekuńczego (art. 10 § 1 k.r.o.). Jednakże prawodawca przewiduje również sytuacje, kiedy związek małżeński zawarłby mężczyzna przed osiągnięciem pełnoletności, kiedy stanowi, że: „Unieważnienia małżeństwa zawartego przez mężczyznę, który nie ukończył lat osiemnastu, oraz przez kobietę, która nie ukończyła lat szesnastu albo bez zezwolenia sądu zawarła małżeństwo po ukończeniu lat szesnastu, lecz przed ukończeniem lat osiemnastu, może żądać każdy z małżonków” (art. 10 § 1 k.r.o.). Ustawa k.r.o., nie wyklucza również sytuacji, kiedy do zawarcia związku małżeńskiego doszłoby w przypadku kobiety, która nie ukończyła 16 lat. Zgodnie z art. 10 § 4 k.r.o.: „jeżeli kobieta zaszła w ciążę, jej mąż nie może żądać unieważnienia małżeństwa z powodu braku przepisanego wieku”. Doktryna dopuszcza przypadki, gdy mężczyzna zawiera związek małżeński przed ukończeniem 18. roku życia bez zgody sądu, jednakże do takiej sytuacji nie może dojść przed ukończeniem 13 lat²¹. Przypadki, kiedy dojdzie do zawarcia małżeństwa przez nieletniego mężczyznę lub kobietę poniżej 16. roku życia, należy uznać za wyjątkowe i mogą mieć miejsce w sytuacji sfalszowania dokumentów. Z punktu widzenia podejmowanej tematyki istotne jest to, że nabytej zdolności prawnej przed uzyskaniem pełnoletności nie traci się nawet w sytuacji, kiedy dojdzie do unieważnienia małżeństwa (art. 10 § 4 k.c.).

Ustawa Prawo o stowarzyszeniach przewiduje pewne formy korzystania przez dziecko z wolności zrzeszania się. Zgodnie z dyspozycją wyrażoną w art. 3 ust. 2 u.p.o.s., małoletni w wieku od 16. do 18. roku życia, mający ograniczoną zdolność do czynności prawnych, mogą należeć do stowarzyszeń i korzystać z czynnego i biernego prawa wyborczego. Zatem mogą wybierać i być wybierani do władz stowarzyszenia. Z tym że w składzie zarządu muszą znajdować się osoby o pełnej zdolności do czynności prawnych. Wydaje się, że powyższe kryteria zdają się mieć uzasadnienie z uwagi na skomplikowane formalności, które muszą podejmować władze stowarzyszenia, zarówno na etapie rejestracji, jak również w trakcie funkcjonowania organizacji.

Ograniczenia co do charakteru stowarzyszeń oraz ideologii, do której się odwołują, zostały zawarte w Konstytucji oraz w ustawie p.o.s. Obok limitacji dotyczących wszystkich konstytucyjnych praw wolności określonych w art. 31 ust. 3 Konstytucji, art. 13 zawiera wytyczne dotyczące partii politycznych i innych organizacji. Zakazuje się mianowicie istnienia tychże organizacji, jeżeli w swoich programach odwołują się do totalitarnych metod i praktyk

²¹ T. Zych, O. Szczepański, *Opinia prawna dotycząca postulatu zrównania wieku uprawniającego do zawarcia związku małżeńskiego mężczyzn z wiekiem kobiet oraz postulatu wprowadzenia obowiązku alimentacyjnego matek celem wyeliminowania dyskryminacji ojców*, Kancelaria Senatu. Biuro Analiz i Dokumentacji, Warszawa 2019, s. 9 i przywołana tam literatura – https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatekspertyzy/3373/plik/oe-243_do_internetu.pdf (data dostępu: 10.12.2019).

działania nazizmu, faszyzmu i komunizmu, a także tych, których program lub działalność zakłada lub dopuszcza nienawiść rasową i narodowościową, stosowanie przemocy w celu zdobycia władzy lub wpływu na politykę państwa albo przewiduje utajnienie struktur lub członkostwa. Prawo o stowarzyszeniach zabrania z kolei tworzenia takich stowarzyszeń, które przyjmują zasadę bezwzględnego posłuszeństwa członków wobec władz stowarzyszenia.

Suwerenność w zakresie korzystania z prawa do zrzeszania się, dziecko uzyskuje jako członek samorządu uczniowskiego²². Na mocy ustawy Prawo oświatowe (u.p.o.), przynależność do tejże struktury wynika z mocy samego prawa (art. 85 ust. 2 u.p.o.). Należy jednakże zauważyć, że w struktury samorządu uczniowskiego wchodzi również osoby pełnoletnie, wyposażone w przymiot pełnej zdolności do czynności prawnych. Dzieje się tak w przypadku szkół ponadpodstawowych, ponadgimnazjalnych, branżowych oraz innych placówek, do których uczęszcza dorosła młodzież. Jednakże w szkołach podstawowych z prawa tego korzystają osoby niepełnoletnie. Zasady wybierania i działania samorządu określa regulamin, uchwalany przez uczniów w głosowaniu równym, tajnym i powszechnym, a organy samorządu są jedynymi reprezentantami ogółu uczniów (art. 85 ust. 2 u.p.o.). Dobrze zorganizowany samorząd uczniowski stanowi doskonałą szkołę w kształtowaniu obywatelskich postaw młodego pokolenia. Dzieci i młodzież uczą się demokracji, biernie i czynnie uczestnicząc w wyborach do władz samorządowych. Prowadzone są „kampanie wyborcze”, podczas których kandydaci do władz samorządowych spotykają się na debatach, prezentując społeczności uczniowskiej swoją wizję funkcjonowania szkoły. Ponadto samorząd uczniowski aktywnie współpracuje z pozostałymi organami szkoły, m.in. z radą szkoły i radą pedagogiczną (art. 85 ust. 5 u.p.o.)²³. Działalność społeczności uczniowskiej koncentruje się głównie na przysługujących jej prawach, m.in. na: prawie do zapoznawania się z programem nauczania; prawie do jawnej i umotywowanej ocenie postępów w nauce i zachowaniu; prawie do organizacji życia szkolnego, umożliwiającej zachowanie właściwych proporcji między wysiłkiem szkolnym a możliwością rozwijania i zaspokajania własnych zainteresowań; prawie do redagowania i wydawania gazety szkolnej; prawie organizowania działalności kulturalnej, oświatowej, sportowej oraz rozrywkowej, zgodnie z własnymi potrzebami i możliwościami organizacyjnymi w porozumieniu z dyrektorem; oraz prawie wyboru nauczyciela pełniącego rolę opiekuna samorządu (art. 85 ust. 5 p 1–5 u.p.o.).

Samorząd uczniowski nie jest jedyną organizacją w szkole, w której dziecko może realizować swoje prawa polityczne. Prawodawca przewiduje

²² Szerzej na temat praw dziecka w systemie oświaty: M. Bielecki, *Wolności i prawa konstytucyjne ucznia*, [w:] M. Pyter (red.), *Współczesne problemy prawa oświatowego*, Lublin 2009; s. 49–67.

²³ M. Bielecki, *Prawa rodziców w systemie oświaty*, „Roczniki Wydziału Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL” 2007/3, Lublin 2007, s. 281–303.

bowiem, że w szkołach mogą działać, z wyjątkiem partii politycznych i organizacji politycznych, stowarzyszenia i inne organizacje. W szczególności u.p.o. wyodrębnia organizacje harcerskie, których celem statutowym jest działalność wychowawcza albo rozszerzanie i wzbogacanie form działalności dydaktycznej, wychowawczej, opiekuńczej i innowacyjnej szkoły lub placówki (art. 86 ust. 1 u.p.o.). Apolityczność szkoły jest wartością nadrzędną. Dają temu również wyraz regulacje zawarte w ustawie Kodeks wyborczy (u.k.w.), który zakazuje m.in. prowadzenia agitacji wyborczej na terenie szkół wobec uczniów (art. 108 § 2 u.k.w.)²⁴. Wykorzystywanie budynków szkolnych na spotkania z politykami nie jest zakazem bezwzględnym. W doktrynie zezwala się na organizowanie zebrań wyborczych z mieszkańcami w salach lekcyjnych szkół podstawowych i gimnazjów, **pod warunkiem, że będą one organizowane po zajęciach lekcyjnych**²⁵. Legalna definicja agitacji wyborczej została sformułowana w art. 105 ust. 1 u.k.w., zgodnie z którym jest nią: „publiczne nakłanianie lub zachęcanie do głosowania w określony sposób, w tym w szczególności do głosowania na kandydata określonego komitetu wyborczego”. Jak jednakże zauważa Państwowa Komisja Wyborcza, **przepisy Kodeksu wyborczego nie ograniczają działań nienoszących znamion tak rozumianej agitacji wyborczej**²⁶. Wydaje się, że również w szkołach możliwe jest organizowanie spotkań z politykami, chociażby w ramach lekcji z wiedzy o społeczeństwie. Powinny się one odbywać poza okresem kampanii wyborczej, aby nie zachęcać uczniów, nawet w pośredni sposób, do wspierania konkretnego kandydata. Zgodnie z treścią art. 104 u.k.w., kampania wyborcza rozpoczyna się z dniem ogłoszenia aktu właściwego organu o zarządzeniu wyborów i ulega zakończeniu na 24 godziny przed dniem głosowania. Adresatami powyższej normy są partie polityczne, organizacje i wyborcy oraz komitety wyborcze, a więc wszyscy uczestnicy procesu wyborczego²⁷. Agitacja wyborcza to nie tylko spotkania, ale również umieszczanie na terenie szkoły plakatów wyborczych. Dlatego też istnieje bezwzględny zakaz umieszczania ich chociażby na ogrodzeniach budynków szkolnych, w których bardzo często odbywa się głosowanie.

Funkcjonowanie na terenie szkoły innych organizacji niż samorząd uczniowski, uzależnione jest od zgody dyrektora, po uprzednim uzgodnieniu warunków ich działalności oraz po uzyskaniu pozytywnej opinii rady szkoły i rady rodziców (art. 86 ust. 2 u.p.o.). Problem zaistniałby w sytuacji, kiedy oba organy miałyby odmienne zdanie w kwestii utworzenia organizacji.

²⁴ Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. Kodeks wyborczy (t.j. Dz. U. z 2019, poz. 684 ze zm.).

²⁵ K.W. Czaplacki i in., *Kodeks wyborczy. Komentarz*, wyd. II – WKP 2018.

²⁶ Stanowisko Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 7 maja 2018 r. w sprawie podejmowania działań o charakterze agitacji wyborczej przed rozpoczęciem kampanii wyborczej – ZKF-624-8/18, (<https://pkw.gov.pl/pliki> – data dostępu: 08.12.2019).

²⁷ M. Bojarski, *Agitacja wyborcza jako ważny element kampanii wyborczej – wybrane zagadnienia*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2017/XVII – zeszyt specjalny, s. 39.

W takiej sytuacji dyrektor nie mógłby wyrazić zgody. Z kolei, gdy w szkole nie funkcjonuje rada szkoły i rada rodziców, decyzja pozostawiona jest dyrektorowi²⁸.

Prawo dziecka do zrzeszania się stanowi jedną z podstawowych praw i wolności politycznych, z których może ono korzystać. Wprowadzone ograniczenia należy uznać za uzasadnione ze względu na brak doświadczenia młodych osób.

Wolność zgromadzeń

Wolność zgromadzeń, podobnie jak wolność zrzeszania się, jest wartością konstytucyjną. Ustrojodawca gwarantuje to prawo każdemu, zarówno w zakresie uczestnictwa, jak i organizacji, pod warunkiem, że zgromadzenie ma pokojowy charakter, zastrzegając jednocześnie, że ograniczenia mogą być zawarte w ustawie (art. 57 Konst.). W literaturze przedmiotu wolność zgromadzeń określa się jako prawo przynależne każdemu obywatelowi demokratycznego państwa prawnego, wywodzące się z koncepcji prawa naturalnego skutecznym *erga omnes*²⁹. Podobnie jak w przypadku wolności zrzeszania się, wolność zgromadzeń została zagwarantowana w standardach prawa międzynarodowego. W odniesieniu do osoby nieletniej, kwestie te reguluje Konwencja o prawach dziecka (art. 15).

Wolność zgromadzeń zwykle zestawia się z wolnością zrzeszania się, np. art. 12 KPP zatytułowany został „Wolność zgromadzania się i stowarzyszenia się”. W sposób podobny został również uregulowany zakres obu uprawnień, chociaż istnieją pewne odrębności w tej kwestii. Ustawa Prawo o zgromadzeniach (u.p.o.z.) definiuje zgromadzenie jako zgrupowanie osób na otwartej przestrzeni, dostępnej dla nieokreślonych imiennie osób w określonym miejscu w celu odbycia wspólnych obrad lub w celu wspólnego wyrażenia stanowiska w sprawach publicznych (art. 3 ust. 1 u.p.o.z.) Ponadto prawodawca wyodrębnia kategorię „zgromadzenia spontanicznego”, które odbywa się w związku z zaistniałym nagłym i niemożliwym do wcześniejszego przewidzenia wydarzeniem, związanym ze sferą publiczną, którego odbycie w innym terminie byłoby niecelowe lub mało istotne z punktu widzenia debaty publicznej (art. 3 ust. 2 u.p.o.z.). W stosunku do tej kategorii zgromadzeń nie wymaga się spełnienia wymogów formalnych, m.in. respektowania zakazu organizowania zgromadzeń przez osoby nieposiadające pełnej zdolności do czynności prawnych (art. 4 ust. 1 u.p.o.z.). Może się bowiem zdarzyć, że w spontanicznym zgromadzeniu będą brać udział wyłącznie osoby niepeł-

²⁸ M. Pyter, A. Balicki, *Prawo oświatowe. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 266.

²⁹ Por. A. Malkiewicz-Jaros, *O wolności zgromadzeń w aspekcie teorii formalizmu, pozytywizmu prawniczego i prawa natury*, [w:] R. Balicki (red.), M. Jabłoński (red.), *Wolność zgromadzeń*, Wrocław 2018, s. 13–25.

noletnie, np. w przypadku spontanicznie zorganizowanej w dniu odbywania się sesji Rady Gminy, manifestacji uczniów niechających dopuścić do zlikwidowania szkoły.

W doktrynie można znaleźć krytyczne stanowisko w stosunku do wprowadzonych ograniczeń w organizowaniu zgromadzeń przez osoby nieposiadające pełnej zdolności do czynności prawnych, gdyż narusza to ducha Konwencji o prawach dziecka. Mówi się nawet, że w prawie istnieje pewnego rodzaju dychotomia w traktowaniu dziecka, które nie ukończyło 18. roku życia. W jednych sytuacjach wyposaża się je w przymioty osoby dorosłej, posiadającej pełną zdolność do czynności prawnych, w innych zaś nadal traktuje się je jak dziecko³⁰.

W odróżnieniu od wolności zrzeszania się, z której mogą korzystać nieletni po ukończeniu 16. roku życia, w stosunku do zgromadzeń ustawodawca nie przewidział takich ograniczeń. Zatem prawo do uczestniczenia w zgromadzeniach formalnie nie jest uzależnione od osiągnięcia określonego wieku bądź od posiadania przymiotu zdolności do czynności prawnych. W jednym ze swoich orzeczeń Europejski Trybunał Praw Człowieka rozpatrywał kwestię możliwości objęcia dziecka dyspozycją wyrażoną w art. 11 Europejskiej konwencji praw człowieka, gwarantującą m.in. możliwość zgromadzeń³¹. W wyroku z dnia 14 lutego 2006 r., w sprawie *Christian Democratic People's Party v. Moldova*, ETPC uznał, że gdy idzie o zgromadzenie, to każdy może w nim uczestniczyć, nie wyłączając dzieci. W zasadzie uczestnictwo dzieci w takim zgromadzeniu, zdaniem Trybunału, zależy od decyzji rodziców. Wbrew wolności zgromadzeń byłoby zakazanie dzieciom uczestnictwa w zgromadzeniach publicznych, szczególnie takich, które dotyczą kwestii związanych z ich wychowaniem czy edukacją³².

Należy przychylnie odnieść się do stanowiska ETPC, który uzależnia możliwość uczestniczenia przez dziecko w zgromadzeniach jedynie od woli rodziców. W praktyce jednakże weryfikacja spełnienia powyższego warunku staje się niemożliwa. Trudno bowiem wyobrazić sobie sytuację, kiedy Policja bądź inne uprawnione organy żądają od dziecka, uczestniczącego w jakimś zgromadzeniu, potwierdzenia zgody jego rodziców bądź opiekunów prawnych. Z drugiej zaś strony w sytuacjach, gdy dziecko przebywa w miejscu publicznym bez opieki osoby dorosłej istnieje możliwość zastosowania dyspozycji wyrażonej w normach kodeksu wykroczeń³³. Zgodnie z art. 105 § k.w.,

³⁰ A. Ławniczak, *Wolność zgromadzeń, w: Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, Wrocław 2014, s. 301 i przywołana tam literatura.

³¹ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993, nr 61, poz. 284).

³² Szerzej na ten temat: J. Rzucidło, J. Węgrzyn, *Wolność zgromadzeń dzieci na tle międzynarodowych i polskich rozwiązań prawnych*, [w:] R. Balicki (red.), M. Jabłoński (red.), *Wolność zgromadzeń*, Wrocław 2018, s. 153.

³³ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (t.j. Dz. U. z 2019, poz. 821 ze zm.).

na karę grzywny lub nagany naraża się ten, kto przez rażące naruszenie obowiązków wynikających z władzy rodzicielskiej dopuszcza do popełnienia przez nieletniego przestępstwa bądź wykroczenia, a sposób popełnienia czynu wskazuje na jego demoralizację. Powyższa regulacja dotyczyć może chociażby „aktywnego uczestnictwa” młodych ludzi w patriotycznych zgromadzeniach ukrywających swą tożsamość pod szalikiem bądź kominiarką. W kontekście poruszanej problematyki warto również przywołać brzmienie art. 106 k.w., który w wyjątkowych sytuacjach może stanowić również podstawę do ukarania rodziców. Zgodnie z jego treścią: „kto, mając obowiązek opieki lub nadzoru nad małoletnim do lat 7 albo nad inną osobą niezdolną rozpoznać lub obronić się przed niebezpieczeństwem dopuszcza do jej przebywania w okolicznościach niebezpiecznych (...)”. Jak każde prawo, również prawo do zgromadzeń może być wykorzystywane do różnych celów, dlatego też w szczególności na rodzicach i opiekunach prawnych ciąży obowiązek, aby dziecko korzystało z przysługujących mu gwarancji w sposób bezpieczny i odpowiedzialny.

Prawo do informacji na tle innych praw i wolności politycznych

Prawo do informacji zostało zagwarantowane każdemu, w tym również dziecku, w Konstytucji, w prawie międzynarodowym oraz w ustawodawstwie krajowym. Zakres owego uprawnienia obejmuje wolność w pozyskiwaniu i rozpowszechnianiu informacji (art. 54 Konstytucji) oraz prawo do ich uzyskiwania (art. 61 Konstytucji)³⁴. Zgodnie ze stanowiskiem Trybunału Konstytucyjnego, wolność pozyskiwania informacji jest pojęciem szerszym niż prawo do uzyskiwania informacji, gdyż w zakresie tegoż pojęcia mieści się również wolność poszukiwania informacji³⁵. Wolność pozyskiwania informacji dotyczy może zarówno zbierania danych, dotyczących sfer życia publicznego, jak i prywatnego innych podmiotów. Jeżeli chodzi o dostęp do informacji publicznych, to z uprawnieniem jednostki skorelowany jest obowiązek władz publicznych do ich udostępniania³⁶. Wolność rozpowszechniania informacji, zdaniem Trybunału Konstytucyjnego, to zarówno udostępnienie danych podmiotom indywidualnie wybranym, jak również podawanie ich do powszechnej wiadomości niezindywidualizowanemu adresatom³⁷. Problematyka dostępu do informacji osób niepełnoletnich jest również przedmiotem licznych zaleceń Komitetów Ministrów dla państw członkowskich zrzeszonych w Radzie Europy. W dokumencie z 21 lutego 1990 r. stwierdza się

³⁴ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 lutego 2007 r. (P 1/06 – OTK 2007/2/11).

³⁵ Ibidem.

³⁶ P. Sarnecki, *Komentarz do art. 54 Konstytucji*, [w:] L. Garlicki (red.), M. Zubik (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. II, Lex 2014.

³⁷ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 lutego 2007 r. (P 1/06).

m.in., że: „młodzież ma prawo do pełnej spójnej i wiarygodnej informacji bez wyjątków oraz do konsultowania wszystkich problemów jej dotyczących we wszelkich dziedzinach bez wyjątku, tak by młodzi ludzie mieli całkowitą swobodę wyboru, w wolności od dyskryminacji lub jakichkolwiek wpływów ideologicznych czy innych”³⁸. Z kolei w zaleceniach z 16 czerwca 2010 r. zobowiązuje się państwa członkowskie by: „zapewniły młodym ludziom dostęp i możliwość skorzystania z informacji poprzez wdrożenie różnorodnych form i kanałów informowania młodzieży, wychodząc naprzeciw wszystkim młodym ludziom na szczeblu lokalnym, regionalnym, krajowym i europejskim”³⁹.

Obowiązująca ustawa zasadnicza, przyznając rzeczzone prawo, wyróżnia dwie kategorie podmiotów, które mogą z niego korzystać. W art. 54 prawodawca posługuje się terminem „każdy”, nie określając żadnych uwarunkowań, które musi spełnić osoba powołująca się na owo uprawnienie. Można więc uznać, że również dziecko jest dysponentem wolności dotyczącej pozyskiwania i rozpowszechniania informacji⁴⁰. Z kolei Art. 61 prawo do uzyskiwania informacji przyznaje obywatelowi. Obywatelstwo zaliczane jest również do praw politycznych dziecka, a same prawa obywatelskie wynikają ze szczególnej więzi łączącej daną jednostkę z państwem. Dziecko, po zaistnieniu szczególnych okoliczności bądź wypełnieniu wymagań przewidzianych prawem, staje się również obywatelem i korzysta z praw przynależnych tej kategorii podmiotom. Kwestie nabywania obywatelstwa reguluje ustawa z 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim (u.o.p.)⁴¹. Zgodnie z jej treścią obywatelstwo polskie nabywa się: z mocy prawa, poprzez nadanie, przez uznanie oraz przez przywrócenie (art. 4 u.o.p.). Na mocy art. 14 u.o.p., małoletni nabywa obywatelstwo polskie przez urodzenie w sytuacji, gdy co najmniej jedno z rodziców jest polskim obywatelem bądź urodził się na terytorium Rzeczypospolitej, a jego rodzice są nieznanymi, nie posiadają żadnego obywatelstwa lub ich obywatelstwo jest nieokreślone. Ponadto z mocy samego prawa małoletni nabywa obywatelstwo, gdy został znaleziony na terytorium Rzeczypospolitej, a jego rodzice są nieznanymi (art. 15 u.o.p.). Istnieje również możliwość nabycia obywatelstwa w przypadku przysposobienia małoletniego cudzoziemca przez osoby posiadające polskie obywatelstwo, pod warunkiem, że przysposobienie nastąpiło przed ukończeniem przez niego 16. roku życia. Nabycie obywatelstwa przez rodziców bądź opiekunów prawnych wywiera wpływ na obywatelstwo małoletniego. Istnieje jednakże możli-

³⁸ Zalecenie Nr R (90) 7 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich z dnia 21 lutego 1990 r. w sprawie informacji i doradztwa dla młodzieży w Europie – cyt. za: P. Jaros, *Prawa dziecka. Dokumenty Rady Europy...*, op. cit., s. 729–731.

³⁹ Zalecenie CM/Rec. (2010)8 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich z dnia 16 czerwca 2010 r. w sprawie informowania młodzieży – cyt. za: P. Jaros, *Prawa dziecka. Dokumenty Rady Europy...*, op. cit., s. 811–813

⁴⁰ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 marca 2006 r. (K 17/05 – OTK-A 2006/3/30).

⁴¹ Ustawa z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim, (t.j. Dz. U. z 2018, poz. 1829).

wość wypowiedzenia się dziecka w tej kwestii po ukończeniu przez nie 16. roku życia (art. 8 u.o.p.). Możliwość korzystania z uprawnień w zakresie dostępu do informacji zostaje ograniczona w sytuacjach przewidzianych przez art. 61 ust. 3. Katalog ograniczeń zawarty we wskazanej normie nieco odbiega od dyspozycji art. 31 ust. 3 Konst. Niemniej jednak, zgodnie z poglądem utrwalonym zarówno w orzecznictwie jak i w doktrynie, należy uwzględniać ograniczenia w oparciu o obie normy⁴². Trybunał Konstytucyjny w jednym ze swoich orzeczeń stwierdził bowiem, że: „przychyla się do stanowiska prezentowanego już wcześniej w orzecznictwie, nawet jeśli norma szczegółowa Konstytucji wyznacza samodzielnie przesłanki ingerencji w sferze prawa, tak, jak to czyni art. 61 ust. 3 w odniesieniu do prawa do informacji o działalności instytucji publicznych, nie może to oznaczać eliminacji pozostałych elementów mechanizmu proporcjonalności z art. 31 ust. 3 Konstytucji”⁴³. Ograniczenie w dostępie do informacji publicznej może w oparciu o art. 61 ust. 3 Konstytucji: „nastąpić wyłącznie ze względu na określoną w ustawach ochronę wolności i praw innych osób i podmiotów gospodarczych oraz ochronę porządku publicznego, bezpieczeństwa lub ważnego interesu gospodarczego państwa”.

Prawo dziecka do informacji ściśle łączy się z wolnością wypowiedzi, na co zwraca uwagę prawodawca w art. 13 KoPD. Stwierdza się tam m.in., że dziecko ma prawo do swobodnej wypowiedzi. Zakres owego uprawnienia obejmuje swobodę poszukiwania, otrzymywania i przekazywania informacji oraz idei wszelkiego rodzaju, bez względu na granice, w formie ustnej, pisemnej bądź za pomocą druku, w formie artystycznej lub z wykorzystaniem innego środka przekazu według wyboru dziecka. Normę wyrażoną w art. 13 należy interpretować w kontekście zasady wyrażonej w art. 12 KoPD. Tu prawodawca przyznaje dziecku prawo do swobodnego wyrażania własnych poglądów. Swoboda wypowiedzi (art. 13) zawiera w swej treści również prawo wyrażania własnych poglądów. Mimo tego, że jest to pojęcie szersze, to dziecko, wyrażające własne poglądy, nie może zostać pozbawione uprawnień związanych z prawem do informacji. Wydaje się również zasadne, aby do gwarancji zawartych w art. 13 zastosować kryteria określone w art. 12 KoPD, gdzie prawodawca warunkuje możliwość wyrażania własnych poglądów w zależności od odpowiedniego wieku oraz stopnia dojrzałości. Kryteria te, wraz z ograniczeniami zawartymi w Konstytucji oraz w art 13 ust. 2 KoPD, winny stanowić punkt odniesienia przy przyznawaniu dziecku prawa do informacji⁴⁴.

⁴² W. Sokolewicz, K. Wojtyczek, *Komentarz do art. 61 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. II, Lex 2016.

⁴³ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 marca 2006 r. (K 17/05 – OTK-A 2006/3/30).

⁴⁴ Szerzej na ten temat: M. Bielecki, *Prawo dziecka do informacji*, [w:] J. Taczkowska-Olszewska (red.), M. Nowikowska (red.), A. Brzostek (red.), *Jawność życia publicznego*, Opole 2018, s. 119–139.

O ile nikt nie kwestionuje zasadności istnienia ogólnej zasady zapewniającej „wolność informacji dziecka”, o tyle już dostęp osoby małoletniej do tzw. informacji publicznej stanowi płaszczyznę sporu pomiędzy instytucjami, w których kompetencjach mieści się troska o prawa dziecka, m.in. Rzecznikiem Praw Dziecka i Rzecznikiem Praw Obywatelskich a wymiarem sprawiedliwości.

Zasady udostępnienia informacji publicznej reguluje ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (u.d.i.p.)⁴⁵. Informacją publiczną jest każda informacja o sprawach publicznych (art. 1 ust. 1 u.d.i.p.). Realizowanie zaś tego prawa wyraża się w możliwości: uzyskania informacji publicznej, w tym uzyskania informacji przetworzonej w takim zakresie, w jakim jest to szczególnie istotne dla interesu publicznego; wglądu do dokumentów urzędowych; dostępu do posiedzeń kolegialnych organów władzy publicznej pochodzących z powszechnych wyborów (art. 3 ust. 1 u.d.i.p.). Rzeczone prawo przysługuje każdemu, niezależnie od legitymowania się interesem prawnym lub faktycznym (art. 2 u.d.i.p.). Ustawa nie zawiera również żadnych ograniczeń, co do wieku wnioskującego o dostęp do informacji bądź posiadania przez niego zdolności do czynności prawnej.

Mając na uwadze wskazane powyżej możliwości, jakimi dysponuje jednostka ubiegająca się o dostęp do informacji publicznej, należy stwierdzić, że osoby małoletnie nie powinny mieć żadnego problemu z dostępem do posiedzeń kolegialnych organów władzy publicznej, pochodzących z powszechnych wyborów, z tego względu, że obowiązujące regulacje przewidują chociażby obowiązek transmitowania ich posiedzeń. Problem pojawia się przy udostępnieniu przetworzonych informacji oraz we wglądzie do dokumentów urzędowych.

Sprawa nastolatka, który domagał się realizacji prawa zagwarantowanego w ustawie znaleźć swój finał przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka. Kiedy zwrócił się do jednej z instytucji o udostępnienie informacji, ta odmówiła mu wydania dokumentów uzasadniając to tym, że wnioskodawcy – będącemu osobą małoletnią – nie służy prawo uzyskania informacji publicznej, co stało się podstawą niepodjęcia jakiejkolwiek czynności merytorycznej w sprawie. Po odmowie udostępnienia informacji małoletni wniósł skargę do WSA w Warszawie. Postanowieniem z 7 lipca 2016 r. WSA w Warszawie zauważył, że z racji tego, iż wnioskodawca nie jest osobą pełnoletnią: „posiada ograniczoną zdolność do czynności prawnych i (...) nie posiada zdolności procesowej (...). Skargę w imieniu skarżącego mógł wnieść (poprzeć) jedynie jego przedstawiciel ustawowy”.⁴⁶ Powyższe postanowienie zostało

⁴⁵ Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (t.j. Dz. U. z 2019, poz. 1429).

⁴⁶ Postanowienie Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 7 lipca 2016 r. – II SAB/Wa 155/16 – Lex 2093378.

zaskarżone skargami kasacyjnymi złożonymi przez wnioskodawcę, Rzecznika Praw Dziecka, Rzecznika Praw Obywatelskich i jedno ze stowarzyszeń⁴⁷. Postanowieniem z 21 marca 2017 r. (I OSK 2500/16) NSA oddalił skargi kasacyjne, stwierdzając w uzasadnieniu m.in., że: „opowiedzieć się trzeba za prymatem zasad, do których należy działanie małoletnich poprzez ich przedstawicieli, bo samodzielność jest wyjątkiem, który nie ma tu oparcia prawnego. (...) prawo do uzyskania informacji publicznej – jakkolwiek szerokie – nie ma charakteru prawa absolutnego (...) pojęcie „każdy” oznacza tylko uprawnienie do uzyskania informacji przez m.in. wszystkie osoby fizyczne”⁴⁸. Powyższy spór nie dotyczy możliwości zapoznania się przez osobę małoletnią z informacją publiczną, która może zostać jej udostępniona za pośrednictwem przedstawiciela ustawowego bądź pełnomocnika, ale kwestii skuteczności aktu dokonanego osobiście przez taką osobę. Należałoby postulować zmianę regulacji, aby wykluczyć wszelkie wątpliwości w tym zakresie. Jeżeli zdecydowano by się, aby osoby niepełnoletnie mogły mieć dostęp do informacji publicznej, należałoby uzależnić to prawo bądź od przymiotu posiadania ograniczonej zdolności do czynności prawnych, bądź, co wydaje się bardziej uzasadnione, wprowadzić ograniczenie wiekowe na poziomie ukończenia 16. roku życia. Z kolei jeżeli wołają prawodawcy byłoby nie dopuszczać dziecka do możliwości składania samodzielnej aplikacji, należałoby wprowadzić przesłankę posiadania przymiotu pełnej zdolności do czynności prawnych. Osobiście skłaniam się do osiągnięcia przez dziecko granicy 16. roku życia, z uwagi na analogię *per legem*, m.in.: udział małoletniego w eksperymencie medycznym⁴⁹, przynależność do stowarzyszenia i korzystanie z czynnego i biernego prawa wyborczego. Obecny zapis ustawy jest nieprecyzyjny i każda strona sporu jest w stanie przywołać przekonującą interpretację.

Podsumowanie

Dziecko jest pełnoprawnym członkiem społeczności ludzkiej. Z racji posiadanego przymiotu godności, która jest wartością przyrodzoną i niezbywalną, nikt nie jest w stanie pozbawić go praw przynależnych każdej jednostce. Jedynie ze względu na specyfikę niektórych uprawnień osoba niepełnoletnia nie jest w stanie z nich korzystać w pełnym zakresie. Do tej kategorii należą niektóre z praw politycznych, jak chociażby: czynne i bierne prawo wyborcze, prawo dostępu do służby publicznej, prawo do informacji, prawo do udziału

⁴⁷ M. Bielecki, *Prawo dziecka do informacji...*, op. cit., s. 134.

⁴⁸ Postanowienie Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 21 marca 2017 r. – IOSK 2500/16 – Lex 2271155.

⁴⁹ Ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentyisty (t.j. Dz. U. z 2018, poz. 617 ze zm.).

w referendum, wolność tworzenia i działania partii politycznych (art. 11); wolność tworzenia i działania związków zawodowych czy fundacji (art. 12). Prawodawca gwarantuje jednakże młodym ludziom pewien zakres kompetencji, które dają im możliwość aktywnego uczestniczenia w życiu publicznym, m.in. wolność zrzeszania się i zgromadzeń, prawo do informacji czy prawo do obywatelstwa. Dziecko w korzystaniu z przysługujących mu praw podlega szerszym ograniczeniom w porównaniu z osobą dorosłą. Z jednej strony obowiązują go ogólne regulacje przewidziane w Konstytucji, w ustawach regulujących zakres poszczególnych praw i wolności. Z drugiej zaś strony, podlega ograniczeniom ze względu na wiek, stopień dojrzałości, przymiot posiadania zdolności do czynności prawnych oraz uprawnienia rodziców do wychowania dziecka zgodnie z własnymi przekonaniem. Warto ponadto zauważyć, że osoby młode przejawiają różne formy aktywności politycznych o charakterze doradczym. Doskonałym przykładem są młodzieżowe rady, w których uczestniczą osoby poniżej 18. roku życia, działające od 1990 r. przy samorządach terytorialnych. Jako pierwszą w kraju powołano Młodzieżową Radę Miasta Częstochowy⁵⁰. Formalne podstawy funkcjonowania tego typu organizacji przewidziano w ustawie o samorządzie gminnym (u.s.g.)⁵¹. Na gminę został nałożony obowiązek działania na rzecz wspierania i upowszechniania idei samorządowej wśród mieszkańców gminy, w tym zwłaszcza wśród młodzieży. W sytuacji zaś, gdy zainteresowane środowiska złożą stosowny postulat, istnieje możliwość wyrażenia zgody na utworzenie młodzieżowej rady gminy, mającej charakter konsultacyjny (art. 5 b ust. 1–2 u.s.g.). Pomimo tego, że prawodawca daje radzie gminy możliwość niewyrażenia zgody na powołanie młodzieżowej rady, to organ ten powinien z tego uprawnienia korzystać tylko w wyjątkowych sytuacjach. Jeżeli rada gminy zdecyduje się na powołanie młodzieżowej rady, winna nadać jej statut, który określać ma tryb wyboru jej członków i zasady działania (art., 5 b ust. 3 u.s.g.). Należy postulować, aby analogiczne rozwiązania jak w przypadku gminy zostały przewidziane na szczeblu powiatu czy województwa. Obecnie młodzieżowe rady funkcjonują przy tych jednostkach w sposób nieformalny, za co należy wyrazić szczególną wdzięczność dla lokalnych włodarzy, dostrzegającym potencjał młodych obywateli.

⁵⁰ Młodzi radzą. Młodzieżowe Rady Gmin jako narzędzie dialogu władz z mieszkańcami – <https://publicystyka.ngo.pl/mlodzi-radza-mlodziezowe-rady-gmin-jako-narzedzie-dialogu-wladz-z-mieszkancami> [dostęp 14.12.2019].

⁵¹ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2019, poz. 506 ze zm.).

Wykaz literatury

- 15 latka protestuje przed parlamentem i walczy ze zmianami klimatu. Przyjechała do Katowic – <https://deon.pl/swiat/wiadomosci-ze-swiatea/15-latka-protestuje-przed-parlamentem-i-walczy-ze-zmianami-klimatu-przyjechala-do-katowic,501954> (08.12.2019).
- Bielecki M., *Prawa rodziców w systemie oświaty*, „Roczniki Wydziału Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL” 2007, nr 3.
- Bielecki M., *Prawo dziecka do informacji*: [w:] J. Taczkowska-Olszewska (red.), M. Nowikowska (red.), A. Brzostek (red.), *Jawność życia publicznego*, Opole 2018.
- Bielecki M., *Wolności i prawa konstytucyjne ucznia*, [w:] M. Pyter (red.), *Współczesne problemy prawa oświatowego*, Lublin 2009.
- Bojarski M., *Agitacja wyborcza jako ważny element kampania wyborczej – wybrane zagadnienia*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2017/XVII – zeszyt specjalny.
- Czaplacki K.W. i in., *Kodeks wyborczy. Komentarz*, wyd. II – WKP 2018.
- Jaros P., *Prawa dziecka. Dokumenty Rady Europy*, Warszawa 2014.
- Kurowski K., *Wolności i prawa człowieka i obywatela z perspektywy osób niepełnosprawnych*, Warszawa 2014.
- Kyliushyk I., *Prawa polityczne cudzoziemców w Polsce*, [w:] Zoon Politikon 2018/9, – <http://www.ejournals.eu/Zoon-Politikon/> (data dostępu: 07.12.2019).
- Ławniczak A., *Wolność zgromadzeń, w: Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, Wrocław 2014.
- Malkiewicz-Jaros A., *O wolności zgromadzeń w aspekcie teorii formalizmu, pozytywizmu prawniczego i prawa natury*, [w:] R. Balicki (red.), M. Jabłoński (red.), *Wolność zgromadzeń*, Wrocław 2018.
- Mazurek F. J., *Spoleczne prawa człowieka*, „Roczniki Nauk Społecznych” 1982/X *Młodzi radzą. Młodzieżowe Rady Gmin jako narzędzie dialogu władz z mieszkańcami* – <https://publicystyka.ngo.pl/mlodzi-radza-mlodziejowe-rady-gmin-jako-narzedzie-dialogu-wladz-z-mieszkancami> (data dostępu: 14.12.2019).
- Pyter M., Balicki A., *Prawo oświatowe. Komentarz*, Warszawa 2017.
- Osiatyński W., *Wprowadzenie do praw człowieka* – <https://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2016/02/WiktorOsiatynskiWprowadzenieDoPojeciaPrawCzlowieka.pdf> (data dostępu: 07.12.2019).
- Rzucidło J., Węgrzyn J., *Wolność zgromadzeń dzieci na tle międzynarodowych i polskich rozwiązań prawnych*, [w:] R. Balicki (red.), M. Jabłoński (red.), *Wolność zgromadzeń*, Wrocław 2018.
- Sarnecki P., *Komentarz do art. 54 Konstytucji*, [w:] L. Garlicki (red.), M. Zubik (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. II, Lex /2014.
- Słowik P., *Małoletni walczy o prawo do informacji. Teraz w Strasburgu* – <https://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/1067064,etpc-prawo-do-informacji-publicznej.html> (data dostępu: 12.12.2019).
- Sokolewicz W., Wojtyczek K., *Komentarz do art. 61 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. II, Lex 2016.
- Stawicki R., *Prawa i wolności obywatelskie w Polsce po 1918 r. w świetle rozwiązań konstytucyjnych – zarys historyczno-prawny*, Warszawa 2011.
- Śledzińska-Simon A., *Prawo dziecka do uczestnictwa w życiu publicznym*, [w:] red. S.L. Stadniczeńko (red.), *Konwencja o Prawach Dziecka: wybór zagadnień (artykuły i komentarze)*, Warszawa 2015.

Zych T., Szczepański O., *Opinia prawna dotycząca postulatu zrównania wieku uprawniającego do zawarcia związku małżeńskiego mężczyzn z wiekiem kobiet oraz postulatu wprowadzenia obowiązku alimentacyjnego matek celem wyeliminowania dyskryminacji ojców*, Kancelaria Senatu. Biuro Analiz i Dokumentacji, Warszawa 2019 – https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatekspertyzy/3373/plik/oe-243_do_internetu.pdf (data dostępu: 10.12.2019).

Summary

Children's freedom and political rights

Key words: a child, political rights, human rights.

The subject matter of the present paper is the analysis of particular normative solutions as well as the position of the judiciary and the interpretations of the doctrine in the scope of political freedom and rights that may be applied by a child. A child, as an entity equipped with the attribute of inherent and inalienable dignity, is a beneficiary of the guarantees concerning the protection of human rights and freedoms proclaimed in both the national and international standards. Due to the existence of some objective obstacles such as age or developmental issues, certain rights cannot be fully applied by a child. While analyzing the indicated issues, the author of the study evaluates existing regulations as well as presents proposals for changes that could have a positive impact on children's situation concerning the implementation of his/her political rights.